

SAPIENTIA UNIVERSITY
CLUJ-NAPOCA, ROMANIA
DEPARTMENT OF LAW

GROSSCHMID WORKING PAPERS

Béni Grosschmid ***(1852-1938)***

Born in Sighetu Marmăției, in Hungarian Máramarossziget, present-day Romania, Béni Grosschmid was a prominent scholar and brilliant savant of private law. We honor his memory by our working paper series.

Accepted languages of the working papers are English, French, German, Italian, Romanian and Hungarian.

NÓTÁRI TAMÁS¹**Adalékok Marton Géza büntetőjogi munkásságához²****New considerations on Marton Geza's work in criminal law**

Marton Géza (1880–1957) máig ható jelentőségű, nemzetközi hírű romanista–civilista pályafutása során széleskörű jogi műveltsége és érdeklődése révén a büntetőjoggal is kapcsolatba került, bár hatása a büntetőjog tudományra nem volt akkora mértékű, mint azon hatás, amit a civiljogi tudományokra tett, különösen a felelősségről szóló elméletének kidolgozásával. Számos munkája foglalkozik – a mai fogalmak szerint – büntetőjogi jellegű kérdésekkel (is), így például *A furtum mint delictum privatum* (Debrecen, 1911), *Verschuldungsprinzip* (München, 1926), *Büntetés és kártérítés* (Budapest, 1933) és *Les fondements de la responsabilité civile* (Paris, 1938) című írásai. Ezek három pont köré csoportosíthatók: római jog *delictumai* közül a *furtum* tényállásának vizsgálata, a büntetés és a kártérítés fogalmának elhatárolása, egymáshoz való viszonyának elemzése, valamint felelősségtanának megalkotása, amely a büntetőjogi aspektusokat sem hagyja figyelmen kívül.

Írásunkban mégsem munkásságának e pregnáns és a szakirodalomban ismertebb nézeteit kívánjuk vizsgálni, hanem korának hatályos büntetőjogához kapcsolódó munkáit, vagyis *A vagyon elleni deliktumok rendszere a büntetőtörvénykönyvben* című, a Jogtudományi Közlönyben megjelent

¹ Ph.D., Associate Professor of Roman Law, Sapientia University, Cluj-Napoca, Romania.

² Marton Gézához lásd Zlinszky János: *Marton Géza, a civilista*. Jogtudományi Közlöny 36. 1981. 47-51; Uő.: *Marton tanítása a mának. Mit mond ma a Marton-rendszer? – Gondolatok Marton Géza: A polgári jogi felelősség című művéről*. Bírák Lapja 2. 1993. 73-80; Uő.: *Marton Géza: A polgári jogi felelősség*. Jogtudományi Közlöny 10. 1992. 470-473; Uő.: *Marton Géza (1880-1957)*. In: Magyar Jogtudósok I. Budapest, 1999. 97-104; P. Szabó Béla: *Marton Géza debreceni jogi oktatási reformtervei és a római jog helye a curriculumban*. Debreceneni Jogi Műhely 2006/1.

tanulmányát és *A bűncselekmény kriminológiai fogalma* című kismonográfiáját. Az elsőször vizsgált tanulmányban érdekes *de lege ferenda* javaslatot tesz a vagyon elleni bűncselekmények tényállásainak fogalmi kiterjesztésére és ezzel együtt a tényállások számának jelentős korlátozására – harminc helyett csak öt tényállás elkülönítését véli szükségesnek. Kriminológiai kismonográfiájában a bűncselekmény teljességgel utilitarista definíciója mellett foglal állást, és figyelemre méltó „büntetési osztályokat” határoz meg a Lombroso-i determinizmus tanát felhasználva.

I. Elsőként tekintsük át Marton javaslatait a vagyon elleni deliktumok Csemegi kódexbeli szabályozásával kapcsolatban írott tanulmánya alapján. Tételes korabeli büntetőtörvényeink, vagyis a Csemegi kódex (1878. évi V. tc.) és a Kbt. (1879. XL. tc. a kihágásokról) harminc különböző, vagyon elleni deliktumot ismert. Marton kiindulópontja – tudományos profilja ismeretében érthető módon – a római jog „büntetőjogi” rendszere. A római *delicta privata* rendszere a deliktumok nagy részét néhány bűncselekménybe foglalta össze, így például a *furtum*, a *damnum*, az *iniuria*, a *vis ac metus*, a *dolus malus* és a *fraus creditorum* tényállás alá csoportosította. A modern büntetőjogban a tényállások „felaprózásának” oka Marton szerint abban keresendő, hogy a büntetőjogász a megfelelő mértékű represszió érdekében kíván utasítást adni a bírónak, s így akarja teljessé tenni a „tetszés szerint adagolható szabadságvesztés és pénzbüntetés” rendszerét.

Az európai büntetőtörvénykönyvek általában önálló deliktumként kezelik a sikkasztást, holott az a római jogban a *furtum* fogalmába volt besorolható. Hasonlóképpen felesleges disztinkciónak tartja Marton az ingó és ingatlan vagyon megrongálása közti megkülönböztetést. Igaz ugyan, hogy a Csemegi kódex ezek szétválasztása annyiban jogosultnak látszik, amennyiben a büntetés jelentékenyen eltér a kettőnél. A hiba azonban Marton szerint éppen az, hogy eltér. Ezen rendszer ellen emel kifogást Marton. Okfejtésének bizonyításához a

lopás tényállását választja iskolapéldának. (Vö. Csemegi kódex 333. § *Aki idegen ingó dolgot másnak birtokából vagy birlalatából, annak beleegyezése nélkül, azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.*) A lopást a Csemegi kódex hét magánjogi fogalom segítségével definiálja: idegen, ingó, dolog, birtok/bírlalat, beleegyezés, eltulajdonítás, s ezzel Maron szerint a büntetőjog területére idegen fogalmak kerülnek, amelyek az új tereumon nem állják meg a helyüket. „E magánjogi fogalmak természetesen alkalomadtán mindmégannyi Scylla és Charybdis lehetnek, melyeken a dogmatikus büntető-igazságszolgáltatás hajója összetörik.”

Sorra veszi a lopás idézett fogalmi elemeit, és érdekes kérdéseket tesz fel: Idegen-e a *pactum reservati dominii* mellett eladott dolog? Ingó-e a függő termés, a beépített ablaktábla, az utcaburkolat? Dolog-e az elektromos áram? Dolog-e a váltó, a takarékkönyv, általában az okirat és a követelés? Más birtokából vagy bírlalatából lop-e az, aki a vasúti kocsiban, villamoson stb. felejtett tárgyat elviszi? Más beleegyezése nélkül cselekszik-e, aki a dolgot a cselekvőképtelen, őrült, vagy elmegeyenge, megtévesztett vagy megfélemlített sértett jóváhagyásával vesz el? Maga az elvétel *contrectatio*, *apprehensio* vagy *ablatio*-e? Eltulajdonítási szándékkal cselekszik-e az, aki az elvett dolgot csak használja, másnak ajándékozza, zálogba teszi, a lopott takarékkönyvből a betétet kiveszi, a dolgot megsemmisíti?

Marton rámutat, hogy a kor büntetőjogászai amellet foglalnak állást, hogy a büntetőjog nem veheti át változatlanul a magánjogi fogalmakat úgy, ahogy azok a magánjogban érvényesek, ugyanakkor pedig megemlíti, hogy a magánjogászok részéről is határozott ellenérzés tapasztalható a „házi használatra készült büntetőjogi magánjoggal” szemben. Véleménye szerint a magánjogi fogalmak elferdítéséért a felelősség nem a büntetőbíróságokat, hanem a rosszul megalkotott törvényt terheli, mely azáltal, hogy a bűncselekmények fogalmát a már említett módon magánjogi elemekből alkotja meg, óhatatlanul összeütközést generál a magánjogász és a büntetőjogász között.

A bíró a törvény alapján köteles ítélni – szögezi le Marton –, vagyis tényállásnak olyasfajta kiterjesztése, esetlegesen teljességgel ellentétére fordítása, amellyel a *praetori* jogfejlesztés élt, kizárt. Ugyanakkor a bíró számára nyitva áll az út, s a kifejezett tilalom mellett olykor észrevétlenül elsiklik; esetleg „egy útbanálló magánjogi fogalom félremagyarázásával segíthet az igazság kívánalmának érvényesülésén”. Marton felfogása szerint a magánjogi fogalmak büntetőjogi értelmezésére vonatkozó vitakérdés sem a büntetőjogászok, sem a magánjogászok követelte irányban nem oldható meg megnyugvással. Marton szerint a megoldás abban rejlik, hogy a büntetőjog egyáltalában ne operáljon magánjogi fogalmakkal, még azoknál a deliktumoknál sem, amelyeknek büntetése egyenesen a magánjogok védelmét célozza.

Marton tehát feleslegesnek, céltalannak, sőt károsnak tartja a Csemegi kódexnek azt a rendszerét, mely a vagyon védelmére szolgáló repressziót a magánjog kategóriái szerint méri, mert ez a rendszer a büntetőbíró „hozzá nem méltó, céltalan aprólékoskodásra kényszeríti”. Így például a lopás fogalmi elemei közül például sem az ingó, sem a dolog, sem a birtok vagy bírlalat stb. ténye nem fontos a büntetőbíró számára – csak az a fontos, hogy az előtte álló tettes más vagyonának rovására magának akart jogtalan vagyoni előnyt szerezni.

A római jogban a *delicta privata* a magánjog részét képezték, míg a *crimina* (vagy *delicta publica*) a közjog területére tartoztak. Ennek megfelelően a jog a vagyon elleni deliktumokat magánjogias módon kezelte. Marton szerint korának büntetőjogában semmi helyük a magánjogias definícióknak. Nézete szerint a lopást nem a tényálladék teszi deliktummá, hanem azon veszély, mely e cselekményekből a társadalmat fenyegeti, s amely azonos tényállás mellett is nagyon különböző lehet. A büntetőjogász feladatát tekintve ez utóbbira helyezendő a hangsúly, magát a cselekményt elég nagy vonalakban körvonalazni.

Mindezek alapján a Csemegi kódex revíziójánál három irányban tart szükségesnek gyökeres reformot: 1) kívánatosnak tartja a nagyszámú

deliktumkategóriák redukálását; 2) az egyes deliktumoknál a fogalmi meghatározásokban nagy számban megtalálható magánjogi elemek kiküszöbölését; 3) az egyes deliktumokon belül a tettes, nem pedig a cselekmény mellékkörülményei szerint való osztályozás keresztülvitelét. Marton szerint kettős osztályozásra van szükség: egy elsőfokúra, a cselekmény jellege, és egy másodfokúra, a tettes tulajdonságai alapján. Az elsőfokú osztályozás jelzi a várható veszély minőségét, a másodfokú annak fokát.

Az összes vagyonelleni deliktum – ha a tettes szándéka és az ezzel kapcsolatos veszély minősége szempontjából vizsgáljuk őket – két alaptípusra vezethető vissza: 1) a tettes más vagyona rovására akar hasznot szerezni; 2) a tettes gazdagodási szándék nélkül más vagyont károsítani akarja. E felosztás nagyjából megfelel a római jog ősi *delictumainak*, a *furtum*nak és a *damnum*nak. Marton szerint az első csoport deliktumai oly lényeges további különbségeket mutatnak a cselekmény külső megjelenése és a bennük rejlő antiszociális jelleg szempontjából, hogy ezt a különbséget büntetőjogi rendezésnek is figyelembe kell vennie. Ezen szempontból kiindulva Marton meggyőződése szerint a következő deliktumok szerepelhetnének önálló bűncselekményként a Csemegi kódexben.

a) *Lopás*. „Minden olyan manipuláció, melynél a tettes célja az, hogy más vagyonából bizonyos vagyontárgyakat magának kaparintson meg.” Ebbe beletartoznak mindazon esetek, amelyeket a római *furtum* felölelt, azonban – s ezt Marton is hangsúlyozta – e tényállás nem azonos a római *furtum*mal. A *contrectatio* nem más, mint birtokbavétel. Lopást tehát Rómában csak birtokbavétellel lehetett elkövetni, ennél fogva eleve ki voltak zárva a lopás köréből azok a vagyontárgyak, melyek nem birtokolhatók, például a követelések. Marton szerint tehát nem az a kérdés, hogy a tettes cselekménye megvalósította-e a magánjogi birtokbavételt, a *traditio* érvényes volt-e vagy sem stb., hanem az, hogy előttünk áll az elkövető, aki a társadalom rendjét veszélyezteti meg nem engedett vagyonszerzési manipulációkkal. Marton *lopásfogalma* tehát felöleli a

lopást, a rablást, a sikkasztást (szerinte ennek mint önálló deliktumnak nincsen létjogosultsága), a *hűtlen kezelést* (vagy lopás vagy károkozás), a *zsarolást* (ha a tettes a sértettől erőszakkal vagy fenyegetéssel ingó dolgot elvesz, akkor rablást követ el, ellenben ha ugyanazzal az erőszakkal vagy fenyegetéssel még arra is kényszeríti a megtámadottat, hogy dolgát önmaga adja át, akkor zsaroló). Továbbá a *csalást* (ha egyszer elvetjük azt a merő dogmatikai megkülönböztetést, mely az elvételben mást lát, mint a kikényszerített vagy kiszédelgett átadásban; a fondorlatosság éppúgy nem a tett, hanem a tettes sajátossága, mint az erőszakosság), a *jogtalan elsajátítás* eseteit (a talált dolog elsajátítását, a véletlenül birtokba került idegen dolog elsajátítását és a talált kincs eltitkolását) és a *furtum usust* vagyis a *használati lopást* (e deliktumnak kihágások körébe történő száműzése egyáltalán nem indokolt).

b) *Károkozás*. Mindazon magatartás, amellyel a tettes gazdagodási szándék nélkül más vagyont károsítani akarja.

c) *A hitelező csalárd kijátszása*. Marton álláspontja szerint egy bűncselekmény rendszerbeli elhelyezését nem a „dogmatikai ész-tornászat”, hanem a cselekmény „kriminológiai jellege” szerint kell eldönteni, ugyanis nemcsak a tettes más, hanem a cselekmény is. A Csemegi kódex e deliktumfogalmat egyrészt feldarabolta, másrészt össze nem tartozó elemeket vont egybe a cselekmény külső megjelenése szerint. Feldarabolta, amennyiben külön rendelkezett a *csőddel járó* és a *csődön kívüli csalárd bukásról*, külön az egyszerű *végrehajtás elől elvonásról* s egy utóbbinál is külön a foglalás előtti és a foglalás utáni eltüntetésről. Összezavart egymáshoz nem tartozó elemeket, mikor a *csalárd bukás* paragrafusában együvé foglalt össze oly cselekményeket, amelyekkel a csődbejutott a csődvagyont vagy annak egy részét a maga számára akarja a hitelezők elől elvonni és olyanokat, amelyekkel a hitelezőket ugyan károsítja, de az érintett haszonszerzési szándék nélkül. Az előbbi a lopással rokon, az utóbbi a károkozás fogalma alá esik. Marton szerint tehát hitelezők kijátszása címén a csalárd bukás eseteiből egyedül azt a deliktumot kell felvenni

a törvénybe, amely abban áll, hogy az adós a hitelezői elől a kielégítési alapot csődben vagy csődön kívül a maga hasznára elrejt, eltitkolja, azzal megszökik, vagy hozzá közelállóknak eladja, elajándékozta, vagy ilyenek részére koholt követeléseket elismer. A többi esetek a károkozás körében van a helye.

d) *Uzsora*. Marton szerint az előbbi deliktum pendant-ja. Amaz az adós visszaélése a hitelező kárára, emez a hitelező túlkapása. Az uzsora különös deliktum, „lényege szerint nem más, mint egy jó üzlet. Ha én másnak szorultságát, könnyelműségét, tapasztalatlanságát felhasználva attól egy ezreket érő dolgot néhány koronáért megveszek: ez semmi más, mint jó üzlet.” Marton szerint az uzsorás ellen a homeopatikusan ható pénzbüntetés – persze fokozottabb mértékben és célszerűbben kezelve – kiválóan alkalmasnak mutatkoznék, és a többi büntetés csak kiegészítő jelleggel volna alkalmazandó.

e) *Orgazdaság*. A római jog bevonta a lopás körébe: az orgazdát vagy mint tolvajt, vagy mint segédet büntette. E beolvasztásnak Marton szerint már nincsen létjogosultsága, hiszen az orgazdaság egészen más cselekmény, mint a lopás, az orgazda más büntettes-típus, mint a tolvaj. „A tolvaj frontba támadó ellenség, az orgazda csak a zavarosban halászik.” A Csemegi kódex az orgazdasággal egy fejezetben helyezi el a *bűnpártolást*. A párosítás Marton szerint nem csak abban mutatkozik, hogy a törvénykönyv a két deliktumot egy fejezetbe helyezi, hanem abban is, hogy az orgazdaság fogalmába bűnpártolási elemeket kever. Marton szerint orgazda csak az, aki a lopott jószágot megszerzi. Ellenben, aki a dolgot a tolvaj részére elrejt, elidegenítésénél közreműködik, az bűnpártoló – viszont az orgazda nem az: ő nem a tettes javát akarja, hanem a maga hasznát nézi. A bűnpártolás nem vagyonelleni, hanem az igazságszolgáltatás elleni deliktum. Igaz, hogy a bűnpártoló néha vagyoni haszonért cselekszik, de ezt teszi gyakran a hamis tanú és a bérgyilkos is, e deliktumok mégsem sorolhatók a vagyonelleniek közé.

II. Ezt követően térjünk rá a Marton Géza által alkotott bűncselekmény fogalomra. Azon tudományos mozgalmat, mely Lombroso *Uomo delinquente* című művével megindult, Marton nagy elismeréssel szemléli. Megjegyzik, hogy noha lehetséges, hogy Lombroso felfogása a született bűnözőről elhibázott – bár Marton szerint nem az –, azonban azon szemlélet, amit Lombroso megteremtett, nevezetesen hogy nem a büntettet, hanem az elkövetőt kell tanulmányozni, minden bizonnyal helyes és győzelemre fog jutni.

A bűncselekmény fogalmának definíciói Marton szerint általában két csoportra oszthatók. Az egyik csoportba tartozók a bűncselekménynek mindig csupán *relatív* fogalmát adják meg, amely csak adott társadalomra és adott időben érvényes. Ami a bűncselekményt bűncselekménnyé teszi, az e szerzők szerint annak erkölcs- és társadalomellenes volta, azaz a bűncselekmény nem más, mint valamely erkölcstelen, illetve antiszociális tett. A bűncselekmény fogalma tehát ezen elméletek szerint helyről-helyre, időről-időre változik. A relatív elméletek tárgyalása előtt kritikával szól az ún. *abszolút* elméletekről.

Marton szerint a második csoportba tartozó elméletek arra törekcszenek, hogy a bűncselekmény fogalmának abszolút, változatlan, minden időre és minden társadalomra érvényes meghatározását adják. Ezek szerint „büntett minden tudatos cselekmény, mely sérti a cselekvési szabadságát egy egyénnek, mely ugyanahhoz a fajhoz tartozik, amelyhez a sértő”. Vagyis ha az ember megöli, vagy igába hajtja az állatokat, az nem minősül büntettnek, ellenben, ha egy ember meggyilkol, meglop egy másik embert, vagy egy állat megtámad egy másik állatot, az büntett. Marton szerint e meghatározás mindenekelőtt logikailag feltételezi, hogy amennyiben nem létezne büntett, akkor az ember egyéni szabadsága teljes lenne, ám e feltevést elveti, mivel „a társas életet az egyéni szabadság korlátlanúsága mellett lehetetlen elképzelni”. Kritikával illeti Hamon elméletét, amely szerint minden büntett szükségképpen maga után vonja a büntetést. Véleménye szerint Hamon azt téveszti szem elől, hogy a definíciónak elsősorban az a feladata, hogy a definiált dolgot szabatosan megkülönböztesse

más dolgoktól, ebben az esetben más bűncselekményt más cselekményektől. Hamon definícióját elfogadva azonban Marton szerint szükség volna még egy újabb definícióra, amely meghatározza, hogy az úgynevezett bűncselekmények közül melyek azok, melyeket meg kell akadályozni – így a bűncselekmény tényleges definíciója ez az utóbbi meghatározás volna. Ezt követően leszögezi, hogy a büntetőjogban nem lehet általános érvényű, minden időre és helyre kiterjedő fogalmi meghatározást adni, mint például a kémiában.

Marton szerint a relatív teória hívei – akik a bűnelkövetés jelenségének valamilyen mélyebb, az emberi természetben rejlő alapját keresik, ám lemondanak arról, hogy annak mindenkorra érvényes abszolút fogalmát megalkothassák – ismételten két csoportba oszthatók. Az első csoportba tartozók a bűncselekmény lényegét abban látják, hogy a bűncselekmény erkölcstelen tett. A második csoportba sorolhatók inkább csak a cselekmény antiszociális voltát veszik figyelembe – szerintük a büntett veszélyes, antiszociális cselekmény. Ez utóbbi csoportba tartozó elméletek lényegileg különböznek az előbbiektől abban, hogy bennünk a *Leitmotiv* a cselekmény antiszociális volta, és az erkölcsi érzék megsértése csak mint antiszociális vehető tekintetbe; ellenben az előbbieknél az erkölcsi érzék megsértése önmagában alkotja a bűncselekménnyé minősülés kritériumát.

A *moralitáson alapuló elméletek* közül Marton a következőket veszi sorra és értékeli egyéni szemléletének megfelelően. Garafolo elmélete kapcsán, amely szerint bűncselekmény az, ami sérti a *pietas* vagy *probitas* érzetét, kifogásolja, hogy a *pietas* és a *probitas* maguk is csak produktumok, s a bűncselekmény természetes fogalmát keresve a kutató nem elégedhet meg ezen (legtöbbször felszínes) érzetek alapul vételével. Érdeemes e definíció kapcsán behatóbban szemügyre venni Marton indokolását. A *délit naturel* fogalmát mindenestől elveti, hiszen „a természet ... nem ismer deliktumot, a természetben nincs káros vagy hasznos, erkölcsös vagy erkölcstelen cselekmény. ... Deliktum tehát csak azért van, mert ember van, aki bizonyos cselekményeket ilyennek minősít, és

meggátolni igyekezik, így deliktumokról csak társadalomban lehet szó. Merőben helytelen tehát a bűncselekményről, mint természeti jelenségről beszélni.”

Piepers teóriája szerint az ember hosszú és fokozatos fejlődését két tényező, az egoizmus és az altruizmus irányította, s ezek közül az első az egyén érdekeit célozza (ez nyilatkozik meg az önfenntartásban), a másik pedig a közérdekre van figyelemmel (ami a fajfenntartásra törekszik) – küzdelmükben a győzelem mindig az altruizmusé. Mivel azonban az altruizmus haladása nem minden egyes embernél azonos ütemű, e különbségekből adódnak a bűncselekmények, amelyeknek oka mindig valamilyen önző vágy. Durckheim szerint „a bűncselekmény megsérti azokat az érzelmeket, melyek egy bizonyos társadalomban minden egészséges lelkű egyén öntudatában feltalálhatók”, Mazel szerint pedig bűncselekmény „minden erkölcstelen s a társadalomra nézve káros tett”.

Marton kritikájában megfogalmazza, hogy Piepers elméletének indokolása igencsak felületes, hiszen a hasznossági okból követett társadalmilag konformista viselkedést is az altruizmus megnyilvánulásának értékeli. A Garofalo-féle elmélet kapcsán rámutat, hogy a *pietas* megsértése nem kritériuma még a kriminológiai értelmében vett bűncselekménynek sem, hiszen számos cselekmény, amely sérti a *pietas* érzését, nem deliktum, viszont számos cselekmény nem sérti ugyan a *pietast*, mégis deliktum. Szerinte a *probitas* nem más, mint a büntetéstől és a társadalmi megvetéstől való félelem. Mindezek alapján Marton elvet minden olyan teóriát, mely a moralitást veszi alapjául, mondván hogy maga a morál is csak produktuma más tényezőknek, illetve mivel számos cselekmény sérti ugyan a morált, ám mégsem minősül bűncselekménynek.

Marton azon *utilitarista elméletekkel* rokonszenvez, amelyek valamely cselekmény deliktummá minősülését egyszerűen annak antiszociális, azaz a társadalomra veszélyes, káros voltában látják, annál is inkább, hiszen bűncselekmény önmagában nem képzelhető, bűncselekményről csak

társadalomban lehet szó. Ezt illusztrálandó a következő szerzőkre hivatkozik. Colojanni szerint „büntetendő cselekmények azok, melyek előidézve bizonyos egyéni s antiszociális motívumok által, megzavarják életfeltételeit, és sértik átlagos erkölcsi érzetét valamely népnek egy adott időben”. Gouzer szerint „bűncselekmény minden, az érdekelt társadalomra nézve disszonáns cselekmény”. Az utilitarizmus atyja, Bentham szerint bűncselekmény alatt mindaz a szándékos cselekmény, amely kisebbíti a gyönyör és növeli a fájdalom összegét ugyanabban a társadalmi összességben. A fájdalom, amelyet a büntetés előidéz, nem más, mint egy kiadás, illetve egy befektetés, amelyet az állam nyereség reményében eszközöl – e nyereség a bűncselekmények megelőzése. Gauckler a bűncselekmény fogalmának meghatározásánál két elemet vesz figyelembe: egy aktív elemet, vagyis az elkövetőt, aki cselekszik, és egy passzív elemet, vagyis a társadalmat, amely reagál. Szerinte tehát a bűncselekmény legobjektívebb meghatározása a következő: a bűncselekmény olyan tett, mely a társadalom részéről reakciót von maga után, e reakció pedig két irányú, defenzív és punitív.

Pikler Gyula szerint az emberek látszólag háromféle okból büntetnek: 1) mert a büntetést hasznosnak tartják; 2) mert van bennük egy bosszúálló ösztön; 3) mert él bennük a megtorló igazságérzet. Valóban azonban az emberek csupán az első okból büntetnek, a másik két ok csak látszólagos és kizárólag az első okra vezethető vissza. Fejtegetései során kimutatja, hogy sem a bosszuló ösztön, sem a megtorló igazság érzete nem eredeti emberi érzelmek, hanem csupán a hasznosság belátásának folyamányai. Pikler szerint tehát „büntett az a cselekmény, melyet büntetni hasznos”.

Ezt a Pikler-féle meghatározást Marton Géza annyira szabatosnak és megfelelőnek tartja, hogy ehhez semmit sem hozzátenni, sem belőle elvenni nem tart lehetségesnek anélkül, hogy értékét ne kisebbítené. Csatlakozik tehát szó szerinti formájában Pikler definíciójához. E meghatározás teljesen relatív, a bűncselekmény fogalmát a büntetéstől teszi függővé. Csak az a tett minősül

bűncselekménynek, amelyet büntetünk, és csak azért minősül bűncselekménynek, mert büntetjük. Ezek alapján a bűncselekménnyé minősülés mértéke a büntetés. Ez a meghatározás ellentétben áll mind a klasszikus iskola felfogásával, amely a bűncselekményben mindig valami erkölcsileg is megrovást érdemlő cselekményt látott, mind a kriminológiai iskolák koncepciójával, amelyek a bűncselekményben valami társadalmilag elvetendő, orvoslásra szoruló jelenséget láttak.

Marton ezt követően rátér az elkövetőről alkotott teóriákra, elsősorban a klasszikus iskola indeterminizmusát és a Lombroso-féle „született bűntettes” fogalmát vizsgálva. Marton e kérdésben akképpen foglal állást, hogy leszögezi: „az egész emberi életnek egyetlen igaz rugója van, ez az önzés, becsületes emberek és bűntettesek egyaránt, tisztán és kizárólag csak a magunk javát, a magunk boldogulását keressük”. Nézete szerint a legtöbb ember könnyedén túlteszi magát a társadalom állította korlátokon, ha a megtorlás immanens veszélye nem fenyegeti, tévedés tehát azt hinni. Felhívja ugyanakkor a figyelmet arra is, hogy a bűnelkövetők „szervezeti sajátosságai”, amelyeket a kriminológusok megállapítottak – ez alatt természetesen a Lombroso-iskola megállapításai értendők –, igen alacsony százalékban jelentkeznek az elkövetőknél: átlagban csak 23%, gyilkosoknál 36%, tolvajoknál 25%, csalóknál, bigámistáknál 6% esetében fedezhetők fel. (Ezen adatok átvétele tekintetében Marton forrása, illetve kritériumrendszere ugyanakkor nem teljességgel világos.) Nézete szerint az elkövető tehát nem „külön emberfaj”.

Ami a bűntettest a nem bűntettestől megkülönbözteti – az ún. belső, szervezeti különbséget tekintve – csupán annyi, hogy az előbbinek „nincs meg az ép lelki egyensúlya, emennek megvan”. Természetesen számos külső ok is hozzájárul ahhoz, hogy valaki a törvény korlátjain belül maradjon – fűzi tovább gondolatait Marton –, nevezetesen a vagyoni helyzet, a társadalmi környezet, a nevelés, a társaság és „egy-egy önző elemek”, vagyis a becsületérzés, a hiúság, a büszkeség. Nézete szerint elkövetővé válik, aki „vágyainak, érzékeinek közvetlen behatása

alatt áll, ösztönszerűleg, megfontolás nélkül cselekszik”, ám természetesen itt is közrejátszanak külső körülmények: ínség, nyomor, tudatlanság, nevelés hiánya, rossz társaság, gyakran bizonyos érzelmek: harag, bosszú, szégyen. E nagy kategória mellett két oldalról Marton létrehoz két kisebb kategóriát, akik az átlaggal szemben az eltérőt képviselik: egyfelől a „született büntettek”, másfelől a „született becsületes emberek”. Nézete szerint „Lombroso és követői megkapó jellemrajzát adták a született büntetteknek, kinek létezését tagadni nem lehet; mindkettő igazi embertípus, de mindkettő abnormalitás”. Marton ezek alapján a következő három főcsoportot állítja fel.

a) *A normális emberek osztálya.* Ennek tagjai önzők, vágyaik, cselekvésüket a maguk kizárólagos egyéni érdeke szabja meg. Ebbe az osztályba tartoznak azok az elkövetők is, akik külső körülmények hatására (műveltség, nevelés, megfelelő társadalmi hatások hiánya, ínség, nyomor, szenvedély) elkövetőkké váltak, „holott mások ugyanilyen jellegű szervezeti képességek mellett elkerülik a törvénybe ütközést”. Marton szerint „a legáltalánosabb, tehát legnormálisabb embertípus az, mely szervezeténél, vágyainál, ösztönénél fogva a bűnözésre hajlik, s ettől tisztán és kizárólag a büntetéstől, a rajtavesztéstől való félelem, a célszerűségi belátás tartja vissza, melynek felismerésére elegendő intelligenciája van. Ez tehát sem nem jobb, sem nem becsületesebb, sem nem erkölcsösebb, mint a született gonosztevő, csak okosabb, csak egészségesebb, csak szerencsésebb.”

b) *Az antiszociális abnormis emberek osztálya.* Marton e meghatározásnál a „született büntettes” kifejezés helyett a „szükségképpen büntettes” elnevezést preferálja, amely szerinte jobban kifejezi, „hogyan ezeknél az embereknél oly mélyen rejlik szervezeti hibájukban a kriminalitás oka, hogy ellenállhatatlanul viszi büntettek elkövetésére, és ennek visszaszorítására semmiféle társadalmi befolyás, nevelés, tanítás, intelem, fenyegetés, büntetés nem elegendő.”

c) *Az előnyösen szociális irányban abnormis emberek osztálya.* Marton rendszerében ezek az előző csoport valódi ellentétét képviselik, ám hozzáteszi,

hogy ennek a csoportnak is büntetesei, s e tényben további bizonyítékát látja azon megállapításának, hogy „nincs a bűncselekménynek abszolút, hanem mindig csak relatív fogalma, nincs *délit naturel*, hanem csak *délit social*”. Ezek alapján e következtetést vonja le: „A született büntettes maguk közt a büntettek közt is a kivételt, az extremitást képviseli. Van született büntettes, de ennek ellentéte nem a normális ember, hanem a túlzottan becsületes ember. Ezt a két típust kell összehasonlítani, s az eltérés bizonyára sokkal felemeltebb arányban fog mutatkozni.”

Marton a „született büntettes” fogalmát a bűncselekmény tisztán utilitarista felfogása mellett is fenntartja azzal a megszorítással, hogy a született büntettek maguk közt a büntettek közt is a kivételt képeznek, s hogy a büntettek legnagyobb része teljességgel „normális ember”, vagyis hogy a bűncselekmények elkövetésének oka legtöbbször a külső, szociális körülményekben keresendő. Mindhárom ún. „büntetési osztályban” érvényesnek tartja a bűncselekmény általa elfogadott, Pikler-féle meghatározását: „büntett az, amit büntetni hasznos”.

Marton Géza számos megállapítása, amelyet érett kutatóként (elsődlegesen a felelősség tárgykörét illetően) romanisztikai és civilisztikai tárgyú műveiben tett, ma is élnek és hatnak. Fiatal kutatóként megfogalmazott büntetőjogi és kriminológiai nézetei természetesen – amint láthattuk – túlságosan „korszerűek” voltak ahhoz, hogy ne váljanak túlhaladottá, ám mégis értékes adalékot nyújthatnak a 20. század egyik legjelentősebb magyar jogtudósa, Marton Géza tudósi profiljának teljesebb körű megismeréséhez.